

Oponentský posudek na disertační práci

Mgr. Veronika Kramářková

Spoločenský význam žuvania kátu v Jemene

Předkládaná disertační práce je věnována problematice kátu v současném Jemenu. Jedná se o téma, které implikuje závažné sociální, ekonomické a kulturní souvislosti, a zároveň charakterizuje roli této plodiny v kontextu osobních, rodinných a politických vztahů. Mgr. V. Kramářková vychází ve své práci z předpokladu, že kát je nejenom nedílnou součástí života jemenské společnosti, ale také významně ovlivňuje chování a jednání Jemenců v situacích vyznačujících se různým emotivním i pragmatickým potenciálem.

Disertační práce je tematicky rozdělena do dvou částí. První je věnována metodám výzkumu, charakteristice Jemenské arabské republiky, historii kátu v této zemi, analýze účinků kátu na lidský organismus, otázce žvýkání kátu v kontextu islámského práva, jeho místa v hospodářském a politickém životě Jemenu a v neposlední řadě jeho cestě od pěstitele ke spotřebiteli. Druhá část, která je výsledkem důkladného terénního výzkumu, se zabývá fenoménem kátového posezení s jeho rozmanitými formami a funkcemi.

Faktografická stránka jednotlivých kapitol má vysokou výpovědní hodnotu, jejíž význam podtrhuje skutečnost, že tato práce je postavena na zcela původních a objektivně verifikovatelných informacích. Např., při hledání původu a šíření kátu (5.1) pracuje V. Kramářková s historickými kronikami a arabskými legendami, které hodnotí na základě porovnání vlastní analýzy s názory západních a arabských badatelů. Rovněž výklad o kátu v dílech jemenských učenců a umělců doplňují informace o tom, jak jej zachytili evropští vědci a cestovatelé. Na tuto část navazuje popis rozšíření kátu mezi různými vrstvami jemenské společnosti, která prošla během 70. let 20. století značnými změnami, v jejichž důsledku se stal kát dostupným téměř všem obyvatelům země.

Samostatnou část práce představuje šestá kapitola Kát a jeho účinky na člověka zahrnující mj. odpovědi několika respondentů vyjadřujících se ke své závislosti na žvýkání kátu. Velmi významné místo má v disertační práci kapitola (7.) zabývající se žvýkáním kátu v kontextu islámského práva, které řeší jeho konzumaci podle stanovisek jednotlivých právních škol a názorů jejich představitelů. Ekonomické a politické dopady konzumace této plodiny na každodenní život Jemenců řeší osmá kapitola Role kátu v ekonomice státu a v jeho politice. Následující, devátá kapitola obsahuje podrobný výklad pěstování kátu a jeho vlivu na životní prostředí, mj. na vodní zdroje. K této kapitole náleží popis jeho marketingového zpracování, včetně precizní charakteristiky kátových trhů ve velkých jemenských městech (Adenu, San'á aj.).

Kapitoly Kátové posezení (10.) a Funkcie kátového posezení, (11.) jsou z hlediska badatelského velmi objektivní a přínosné. Kátové posezení je děleno do tří kategorií. První z nich souvisí s tím, zda je běžnou (každodenní) nebo mimořádnou (slavnostní) událostí (s. 78). Druhá kategorie je genderová a podle ní se kátové posezení dělí na výhradně mužskou nebo – poměrně omezenou – manželskou záležitost (s. 78 a 79). Třetí kategorie vychází z personálního a kvantitativního složení účastníků těchto posezení. V. Kramářková porovnává výsledky svého výzkumu se Schopenovou teorií (s. 79). Detailní rozbor věnuje také místu kátového posezení, v němž se díky tradičnímu uspořádání typického jemenského domu odrážejí zvyky a rituály jeho obyvatel. Přípravu na kátové posezení, jakož i jeho průběh, popisuje autorka disertační práce jako zkušená pozorovatelka a znalkyně současné arabské společnosti. Kátové posezení typu maqjal je navíc ilustrováno třemi schematickými obrázky, které ukazují hierarchické rozložení jeho účastníků, jak je v průběhu přibližně deseti let (1977-1985)

zachytili významní západní badatelé. Trojici obrázků názorně doplňuje čtvrté schéma zobrazující hierarchické rozložení účastníků kátového posezení v *dívánu* (oproti předchozím schémátům, která je zachycují v *mafradží*), jehož autorkou je V. Kramáreková.

Své místo v tomto výkladu má i ženské kátové posezení, které se dělí do dvou typů – *tafrita* a *maqjal*, a to podle vnímání pojmu času vyhrazeného k této činnosti. Analýza V. Kramárekové zcela mění stereotypní pohledy na možnosti společenského využití jemenských žen (s. 96), přičemž se opírá o závěry některých sociologických výzkumů upozorňujících na rostoucí úlohu nové generace vzdělaných a dobře situovaných žen. Záznam rozhovoru s oslovenou respondentkou přináší konkrétní fakta dokreslující průběh ženského kátového posezení. Desátou kapitolu uzavírá pojednání o ekonomických dopadech žvýkání kátu na rodinný rozpočet a vztahy mezi členy rodiny.

První funkcí, již zachycuje kapitola *Funkcie kátového posedenia*, je funkce informační, kterou by bylo možné také nazvat funkcí komunikativní či sdělovací. Druhá funkce je kulturní, neboť kátová posezení substituují různé kulturní aktivity, které jsou pro většinu prostých Jemenců nedostupné. Třetí funkcí je funkce politická, a to především ve smyslu zvyků a hodnot klasické arabské kultury (předislámské i islámské). Čtvrtou funkcí označuje autorka jako funkci společensko-ekonomickou. Ta v mnoha ohledech rozvíjí aspekty předchozích funkcí. Důležitou částí této kapitoly je charakteristika ekonomické role kátu při organizaci svatebních oslav. Pátou funkcí je funkce vzdělávací, která by také mohla nést označení „výchovná“. Poslední, šestou funkcí nazvala autorka jako „únik z reality“, jež podle vymezení svého předmětu patří rovněž do kategorie substitučních funkcí (viz funkce kulturní, příp. politická).

Disertační práci uzavírá přehledný, logicky strukturovaný a formulačně precizní Závěr, v němž autorka zdůrazňuje ambivalentní význam kátu ve všech oblastech jeho výskytu, počínaje jeho přestováním a konče způsoby konzumace. V. Kramáreková se zde rovněž zamýšlí nad možnostmi dalšího výzkumu žvýkání kátu. Přitom vychází z předpokladu, že tato plodina je nedílnou součástí jemenské kultury, ve které zaujímá trvalé místo, díky němuž odolává všem administrativním zákazům i snahám náboženských autorit o snížení jeho vlivu na jemenskou společnost.

K disertační práci Mgr. Veroniky Kramárekové mám následující poznámky:

- a) navrhuji rozvést téma *kajfu* (s. 82) včetně interpretace arabského termínu
- b) navrhuji zamyslet se nad kategorizací jednotlivých *funkcí kátového posezení*
- c) navrhuji rozvést téma *vzdělávací funkce* (11.5) a rozšířit je zejména o problematiku osvěty a prevence ve vztahu k mladé generaci.

Předkládaná disertační práce Mgr. Veroniky Kramárekové splňuje všechny požadavky kladené na disertační práci, a proto jí jednoznačně doporučuji k obhajobě. Navrhuji hodnocení „výborně“.

V Praze, dne 8. ledna 2016

Doc. PhDr. František Ondráš, PhD.
Ústav Blízkého východu a Afriky
FF UK Praha

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická
katedra antropologie

Oponentní posudek disertační práce Mgr. Veroniky Kramárekové „Společenský význam žuvania kátu v Jemene“. Plzeň, FF ZČU 2016; 189 stran rukopisu; 8 map, 60 fotografií, 1 tabulka.

Text Veroniky Kramárekové se nezabývá jen společenskými funkcemi žvýkání katu, je především encyklopedických souhrnem všech možných informací o existenci jevu „kat“ v Jemenské republice. K této faktografii není co dodat. Práce je částečně postavena na terénním výzkumu, který probíhal v letech 2013 a 2014, a dále na rozhovorech získaných v letech 2015 až 2016. Autorka se ve většině textu spokojila v popisnou rovinou, pouze kapitola 11 „Funkcie kátového posedenia“ se věnuje funkční analýze katových posezení.

Autorka využila velké množství odborné literatury, domácí i zahraniční, kterou představuje hned v úvodu v důkladných přehledech. Kolegyně Kramáreková řádně cituje, a i když nejsem rodilý mluvčí připadá mi její slovenština jako velmi dobrá. Práce má anglické i arabské resumé; kromě toho má čtenář k dispozici i malý slovníček (5 stran) a také seznam informátorů a informátorek. Konstatuji, že po formální stránce se jedná o standardní akademický text.

Ve svých dotazech se zaměřím na situaci vlastního výzkumu. Z textu vyplývá, že daleko nejvíce dat získala o katových sedáncích mužů, mne by ale zajímalo, zda se také zúčastnila nějakých ženských sedánek? Chápu, že status výzkumnice a cizinky ji výrazně pomohl při výzkumu oněch mužských setkání, na druhé straně bych očekával, že již vzhledem ke svému rodu nebude mít problém zúčastnit se i ženských setkání. Jak to tedy bylo? V kapitole „Metody výzkumu“ autorka uvádí, že měla přístup i na ženské katové sedánky, ovšem pasáže o setkáních žen jsou daleko stručnější a méně podrobné.

Snad ještě k jedenácté kapitole: Snad by bylo užitečnější analyzovat jednotlivé funkce i z rodového hlediska. Z textu na příklad vyplývá, že politické debaty jsou především mužskou záležitostí, zatímco ženy se věnují především rodinným a příbuzenským tématům. Podkapitola 11.4. „Spoločensko-ekonomická funkcia“ se v převážné části věnuje výběru manželského partnera, svatbě a dalším rodinným událostem a jen minimálně roli katových sedánek v těchto situacích. O významu katu jako drogy píše autorka v předních kapitolách, podkapitola 11.6. – „Únik z reality“ se mi tak jeví nadbytečná.

Před výraznou popisností textu Mgr. Veronika Kramáreková ukázala, že je schopná pracovat s daty, jak terénními, tak přejetými z literatury. Její disertační práce odpovídá akademickým standardům a proto ji doporučuji k obhajobě.

V Praze 24. ledna 2017

Prof., PhDr. Josef Kandert, CSc.

STVRZUVI, ŽE AUMOREN POSUDKU JE PROF. PHDr. JOSEF KANDERT, CSc.

V PLZENI 24. 1. 2017

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická
katedra antropologie

DOC. PETR LOZOVICKÝ, Ph.D.

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická
katedra antropologie

